

CAUWELAERT, Frans (eigenlijk Jan Frans) van, politicus, redenaar, journalist, hoogleraar (Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek, thans Roosdaal, 10 januari 1880 - Antwerpen 17 mei 1961).

Broer van August en oom van Emiel en Karel van Cauwelaert.

1. **LEVENSLLOOP.** Als zoon van landbouwers bezocht hij eerst de dorpsschool te O.L.V.-Lombeek, volgde daarna van 1892 tot '99 de voorbereidende klas en de Grieks-Latijnse humaniora aan het klein seminarie te Hoogstraten, waar hij aan het eind van zes van de zeven studie jaren als eerste van de klas bekroond werd. Van 1899 tot 1905 studeerde hij aan de Katholieke Universiteit te

Leuven, waar hij in 1904, vooral onder leiding van de befaamde neuroloog prof. Arthur van Gehuchten, kandidaat werd in de natuur- en geneeskundige wetenschappen, waarna hij in 1905 aan het Institut supérieur de philosophie, dat onder leiding stond van Mgr. D. Mercier, tot doctor in de thomistische wijsbegeerte promoveerde. Van Cauwelaerts filosofische geschriften dateren uit de jaren 1902-'07; uit een hiervan citeert Lenin tot driemaal toe in zijn *Matérialisme et Empirio-criticisme*. Tijdens postdoctorale studies te Leipzig bij Wilhelm Wundt en te München kreeg Van Cauwelaert het aanbod van een professoraat te Freiburg (Zwitserland). Na zijn huwelijk op 6 september 1906 met Louisa Verschueren, uit Blaasveld, vertrok hij naar Freiburg en doceerde er als buitengewoon hoogleraar tot het zomersemester 1910 experimentele en pedagogische psychologie.

Toen hij zich van Freiburg uit tot driemaal toe, maar zonder succes, kandidaat had gesteld voor een professoraat in eigen land – om deze afwijzing, om politieke redenen, heeft hij zich steeds gekrenkt gevoeld – moest hij zijn droom van een academische loopbaan, waarvoor hij was opgeleid, opgeven en liet hij zich, om zich in eigen land een vaste plaats te verzekeren, in oktober 1909 te Leuven opnieuw

als student inschrijven. Hij promoveerde er in oktober 1913 tot doctor in de rechten, waarna hij zich als advocaat te Antwerpen vestigde. Hier werd hij bovendien op 22 mei 1910 tot volksvertegenwoordiger gekozen, als plaatsvervanger van Edward Coremans, en afgevaardigde van de Nederduitse Bond.

Van Cauwelaert heeft tot aan zijn dood in 1961 het arrondissement Antwerpen in de Kamer vertegenwoordigd – hij werd toen opgevolgd door Leo Tindemans – en behoorde er, als katholiek (naderhand Christelijke Volkspartij)-volksvertegenwoordiger tot de Vlaamsgezinde democratische vleugel. Behalve voor de Vlaamse kwestie heeft hij zich in het parlement, maar ook daarbuiten, zeer geïnteresseerd voor de sociale problematiek, o.m. op het punt van de vrouwenemancipatie en de drankbestrijding, voor het schoolvraagstuk, voor het koloniaal probleem, en naderhand ook meer en meer voor internationale kwesties. In het parlement, maar niet minder ook daarbuiten, stond hij ook op de bres voor de christelijke waarden en gedroeg hij zich steeds als een beginselvast en trouw lid van de Katholieke Kerk, waarbij hij evenwel ook zowel de klerikale autoriteit als en vooral het integralisme van voor de Eerste Wereldoorlog fel heeft bestreden. Al deze aspecten in het openbare leven van Van Cauwelaert – het katholieke, het democratische, het sociaal-bewogene, het flamingantische – kunnen afzonderlijk worden benaderd, maar ze vertonen niettemin ook veel raakpunten en banden, en vormen uiteindelijk één geheel, wat o.m. voor de beoordeling van Van Cauwelaert van groot belang is.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog had Van Cauwelaert Den Haag als vaste verblijfplaats en werd hij door de Belgische regering (in Le Havre) met opdrachten belast bij de vele Belgische vluchtelingen in Nederland. Van 10 maart 1915 af fungeerde hij er als secretaris van het Officieel Belgisch Comité voor Nederland. Van augustus 1915 af gaf hij er met de liberaal Julius Hoste jr. tot het eind van de oorlog het weekblad Vrij België uit (cfr. infra).

Na de oorlog teruggekeerd naar Antwerpen, vervulde hij opnieuw zijn parlementair mandaat en werd bij de Antwerpse gemeenteraadsverkiezingen van 24 april 1921 tot raadslid gekozen. Een verdeeldheid bij de katholieken, die met vijftien man de sterkste partij waren, maar waarvan de conservatieve vleugel een coalitie met de liberalen verkoos, leidde tot samengaan van de democratische vleugel o.l.v. Van Cauwelaert met de socialisten, wier leider te Antwerpen de uit Brussel overgekomen C. Huysmans was geworden. Van Cauwelaert werd burgemeester en bleef dit ambt twee mandaten lang, van oktober 1921 tot december '32, uitoefenen; hij was bovendien ook schepen van de haven, terwijl Huysmans – men sprak van het „mystiek huwelijk” tussen deze beiden – schepen van onderwijs werd. Als vrucht van Van Cauwelaerts burgemeesterschap en havenbeleid mag vooral worden genoemd de grote inspanning om van Antwerpen een wereldhaven te maken: hiervoor werd het stedelijk grondgebied aanzienlijk uitgebreid en de haven gemoderniseerd, o.m. door de bouw van de in 1928 ingehuldigde Kruisschanssluis (thans: Van Cauwelaertsluis). Een ander hoogtepunt van het burgemeesterschap werd het

eeuwfeestjaar 1930 met een wereldtentoonstelling, gewijd aan de Vlaamse kunst en aan de kolonie. Van belang was ook, dat op plaatselijk vlak, dank zij de goede verstandhouding met Huysmans, een oplossing werd gevonden voor het schoolvraagstuk in de zin van schoolvrede. Toch kwam aan hun christendemocratisch-socialistisch bondgenootschap op het Antwerpse stadhuis een eind ten gevolge van de op nationaal vlak opnieuw opgelaaide schoolstrijd. Van Cauwelaert heeft de jaren van zijn burgemeesterschap en havenbeleid de mooiste van zijn openbaar leven genoemd.

Behalve het Antwerpse burgemeesterschap en de specifiek-flamingantische activiteit, vooral in en om het parlement (cfr. infra), is er ook Van Cauwelaerts rol in de algemenere Belgische politiek. Van 1925 tot '27 was hij Belgisch afgevaardigde bij de Volkenbond en van 1925 tot '39 voorzitter van de Belgisch-Luxemburgse Commissie. Op 6 juni 1931 werd hij benoemd tot minister van staat. Van 10 januari 1934 tot 14 januari '35 was hij minister met bevoegdheid voor Post, Telegraaf en Telefoon (tot 12 juni 1934), Nijverheid, Middenstand en Binnenlandse Handel (tot 13 november 1934), Landbouw (tot 14 januari 1935) en Openbare Werken (20 november 1934 tot 14 januari '35). Van Cauwelaert trad af als minister ten gevolge van een perscampagne n.a.v. moeilijkheden bij een Antwerpse bank waarvan een zoon van hem beheerder-directeur was; het gerechtelijk onderzoek dienaangaande bleef evenwel zonder gevolg.

Van 21 april 1939 tot 27 april '54 fungeerde hij als voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. In deze hoedanigheid moest hij op 10 mei 1940 de Duitse inval aankondigen. Zoals de regering en een groot deel van de parlementariërs verliet hij het land en keurde met hen op een bijeenkomst te Limoges de capitulatie van koning Leopold III af, maar wijzigde naderhand zijn opinie hieromtrent.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hij door de Belgische regering met verscheidene opdrachten in Amerika en Engeland belast, en sprak herhaaldelijk tot zijn landgenoten over de radio. Na de bevrijding kwamen de beide Kamers, na vier jaar onderbreking, onder Van Cauwelaerts voorzitterschap in plechtige zitting voor het eerst opnieuw bijeen. Nog tien jaar lang nam hij dit voorzitterschap waar, o.m. ook tijdens de linkse kabinetten (augustus 1945-maart '47) en de woelige debatten rondom de koningskwestie. Al die tijd en erna bleef hij ook opvallend actief op het internationale forum: in 1949 als lid van de nieuw opgerichte Raad van Europa, van 1954 tot '59 als Belgisch afgevaardigde bij de Verenigde Naties, in 1957 als eerste voorzitter van de Raadgevende Interparlementaire Beneluxraad, enz. In mei 1960, één jaar voor zijn dood, huldigden de Verenigde Kamers Van Cauwelaert naar aanleiding van zijn vijftigjarig jubileum; dezelfde eer viel ook te beurt aan C. Huysmans die, evenals hij, op 22 mei 1910 kamerlid was geworden.

2. VLAAMSGEZINDE BEDRIJVIGHEID.
Reeds als kleine jongen werd Van Cauwelaert in O.L.V.-Lombeek geconfronteerd met pijnlijke taalmissstanden en Nederlandsonkundigheid van officiële gezagdragers, maar zijn eigenlijke Vlaamsgezindheid is begonnen in het college van Hoogstraten, waar hij sedert 1892 scholier was en waar

hij spoedig opging in de Vlaamse studentenbeweging. Bijna alles gebeurde er toen nog in het Frans, de Nederlandse moedertaal mocht er niet gesproken worden en *De Student* en *Keikop* moesten er clandestien worden gelezen. Toch werden er toen de eerste schuchtere stappen gezet in het proces van de vernederlandsing, en werd de officieel verboden Vlaamse strijd door enkele leraren oogluikend geduld en soms aangemoedigd. Dit gebeurde o.m. door leraren als Th. Spaeninx en A. de Boeck, niet het minst van al ook dank zij hun taalzuiverende werking, waaraan Van Cauwelaert voor zijn keurige Nederlands veel verschuldigd is. De geest en de leiding van deze jongstudentenbeweging was die van dokter Laporta met zijn ideaal van dienst aan het katholieke Vlaamse volk. Als student te Leuven (1899-1905) was Van Cauwelaert actief in talloze flamingantische verenigingen en betrokken bij vele initiatieven. Zo vindt men hem in *Met Tijd en Vlijt*, dat toen onder de leiding stond van Paul Alberdingk Thijm er na hem onder die van Emiel Vliebergh; in *Met Taal en Kennis* waar inzonderheid problemen van de Vlaamse wetenschap (hogeschooluitbreiding, Vlaams hoger onderwijs) werden besproken; in het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (KVHV), waarvan hij in 1902 een der medestichters was; in het Algemeen Katholiek Vlaamsch Studentenverbond (AKVS), waarvan hij in 1903 eveneens een der medeoprichters was, en bij de actie waarvan hij een grote invloed uitoefende op de scholieren. Inzonderheid tijdens de vakantie deed hij aan christen-Vlaams-sociaal apostolaat bij de collegeleerlingen en was betrokken bij de oprichting en organisatie van talrijke studentenbonden. Hij was een gevierd spreker op de – officieel verboden – studentenvergaderingen tijdens de grote vakantie. Hij werkte mee aan de studentenbladen *Ons Leven*, *De Student*, *De Vlaamsche Keikop*, heeft zich als student ook journalistiek bekwaamd door medewerking aan de Franstalige *Le XXme Siècle*, het Nederlandse blad *De Tijd*, en met artikelen in talrijke andere bladen en tijdschriften. In de katholieke Vlaamse studentenbeweging, die ook door Van Cauwelaert beschouwd werd als een school tot karaktervorming en flamingantisme en die hij voor de wederopstanding van het Vlaamse volk van onvervangbare betekenis achtte, vervulde hij in het begin van de twintigste eeuw een leidende taak, en voor vele scholieren en studenten was hij toen zonder meer de leider en een waar idool.

Met Van Cauwelaerts vertrek naar het buitenland eind 1905 verloor de katholieke studentenbeweging te Leuven haar leider. Niettemin zou hij van daaruit, maar vooral tijdens zijn herhaalde verblijven in Vlaanderen, in de V.B. werkzaam blijven en bij nieuwe initiatieven altijd weer als de quasi-onmisbare en intelligente medewerker en raadsman betrokken worden. Vooral moeten worden vermeld: zijn medewerking aan het eind 1906 te Leuven opgerichte weekblad *Hooger Leven*; zijn aandeel in de stichting en organisatie van de sedert 1907 te Leuven georganiseerde Nederlandsche Vacantie-leergangen waar hij ook herhaaldelijk lezingen hield; zijn rol in het in 1908 op initiatief van Arnold Hendrix te Antwerpen opgerichte Katholiek Vlaamsch Secretariaat. Toen hij eenmaal in het land teruggekeerd was, zomer 1910, nam Van Cauwelaert onmiddellijk opnieuw zijn centrale plaats in

de V.B. in. Vooral door zijn stuwende kracht ging het Katholiek Vlaamsch Secretariaat op 17 december 1910 te Antwerpen over tot stichting van de Oudersbond tot Uitbreiding en Verbetering van het Vlaamsch Katholiek Onderwijs, waarvan hij voorzitter werd. Verder besloot het tot de uitgave van een geïllustreerd weekblad: *Ons Volk Ontwaakt*, waarvan het eerste nummer op 7 september 1911 verscheen met een hoofdartikel door Van Cauwelaert, waarin hij wees op het belang van de pers voor de V.B. en het perspectief van een dagblad opende; zelf zou hij overigens als journalist in de jaren 1909-'13 regelmatig meewerken aan *De Gazet van Antwerpen* en *La Presse* (een Antwerps dagblad). Het plan voor een nieuw dagblad kreeg vaste vorm door de publikatie op 24 mei 1914 in het Staatsblad van de statuten van de Naamloze Vennootschap *De Standaard*, die zich de uitgave ten doel stelde van een kwaliteitskrant in de hoofdstad. Van Cauwelaert werd voorzitter van de raad van beheer en Dr. A. van de Perre gedelegeerd beheerder. Op 22 november 1914 zou het eerste nummer van *De Standaard* verschijnen, maar dit werd door het uitbreken van de oorlog verhinderd.

Bij de verkiezingen van 1910 aanvaardde Van Cauwelaert, op aandrang van Dr. Van de Perre, een plaats van suppleant op de katholieke kamerlijst. Doordat lijstaanvoerder Edward Coremans zich in extremis terugtrok, werd Van Cauwelaert zijn opvolger, en evenals hij werd ook Van Cauwelaert in de eerste plaats als flamingant naar de Kamer gestuurd. Hier stond hij in de vooroorlogse jaren steeds op de bres met interventies en amendementen om de taalsituatie voor de Vlamingen, vooral bij leger en onderwijs, te verbeteren. Voor alles echter heeft hij in die jaren in en meer nog buiten het parlement naam gemaakt als een der „drie kraaiende hanen” voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit, waarvan de betekenis voor het Vlaamse volk kapitaal werd geacht. Tot tweemaal toe, in maart 1911 en in november 1912, was hij mede-indiener van een wetsvoorstel in die zin. Zijn oratorisch talent en zijn intellectuele gaven maakten van hem, en niet alleen voor die aangelegenheid, een van Vlaanderens meest geliefde sprekers. Voor de verwezenlijking van de Vlaamse universiteit te Gent wilde hij, zoals steeds, alleen wettelijke middelen gebruiken en wees hij op de noodzaak voor de oplossing ervan tot samenwerking tussen alle partijen te komen, een standpunt dat hij in de Vlaamse strijd herhaaldelijk heeft bepleit. Zoals voor de hele V.B., zo heeft ook voor Van Cauwelaert, als een van haar erkende leiders, de Eerste Wereldoorlog – hij was bij het uitbreken ervan nog geen vijfendertig jaar – moeilijke en hachelijke ogenblikken met zich meegebracht. Als parlementair werkzaam bij de Belgische vluchtelingen in Nederland, heeft hij er als Belgisch-loyale flamingant op twee fronten moeten strijden. Aanvankelijk werkte hij mee aan *De Vlaamsche Stem*. Toen de redactie daarvan op 11 juli 1915 aan Koning Albert een telegram stuurde waarin de hoop werd uitgesproken van een zelfstandig Vlaanderen in een onafhankelijk België en de vorst (lees: de regering) in zijn antwoord vroeg geen andere zorg te hebben dan de bevrijding van het bezette land, was de crisis onvermijdelijk. In een manifest van 21 juli viel Van Cauwelaert c.s. *De Vlaamsche Stem* aan en bevestigde dat de V.B. haar doel kon

bereiken zonder aan België's staatkundige eenheid afbreuk te doen. Een maand later verscheen, op 27 augustus 1915, het eerste nummer van een nieuw weekblad Vrij België, onder redactie van Van Cauwelaert en Julius Hoste jr. Het zou tot het eind van de oorlog in Den Haag blijven verschijnen als een Belgisch-loyaal flamingantisch weekblad, dat het activisme en zijn sympathisanten in Nederland streng veroordeelde: de bestuurlijke scheiding werd principieel, de vernederlandsing der Gentse universiteit in oorlogstijd als prematuur afgewezen. Ook met de leiding van de V.B. aan het front kwam het uiteindelijk, in 1918, tot een breuk, en ook daar had vooral de zelfstandigheidsgedachte, grijpt in verbittering om de ook door Van Cauwelaert als ergerlijk bestempelde taalmissstanden aan het front, de verwijdering teweeggebracht.

Maar niet alleen tegen het Vlaams radicalisme heeft Van Cauwelaert zich in talloze artikelen, gesprekken en redevoeringen te weer gesteld, ook tegen de aanvallen van franskiljonse en Belgisch-patriottische zijde, waar men hem, ondanks overvloedige bewijzen van het tegendeel, van activisme en verraad aan België beschuldigde. Bij bezoeken aan Koning Albert en in ministeriële kringen van Le Havre, waar de invloed van patriottische, frankiljonse en annexionistische groepen vrij aanzienlijk was, heeft hij het gematigd Vlaams standpunt verdedigd en aangedrongen op maatregelen om vooral de taalmissstanden aan het front weg te nemen en de ontstemde Vlamingen op dit punt zekerheid te geven voor na de oorlog. Maar hij boekte geen tastbare resultaten, en kreeg het bijzonder hard te verduren vanwege de XXme Siècle onder leiding van Fernand Neuray, en van haar zusterblad in Den Haag, Het Belgisch Dagblad, waarin de voormalige flamingant L. du Castillon regelmatig van leer trok tegen Van Cauwelaert en hem o.m. met zijn zgn. Engels Memorandum heeft willen compromitteren. Hierin had Van Cauwelaert begin 1918 ten behoeve van de Britse consul-generaal in Rotterdam een uiteenzetting gegeven over wezen en doelstellingen van de V.B. Deze nota, niet voor publikatie bestemd, raakte vroegtijdig bekend en werd zowel door Het Belgisch Dagblad en zijn geestverwanten als door de Vlaamse activisten gebruikt om aan te tonen, dat ook Van Cauwelaert de internationalisatie van de V.B. nastreefde, wat nochtans volstrekt niet zijn bedoeling was, noch toen, noch later.

Op het eind van de oorlog heeft Van Cauwelaert zich bijzonder veel moeite gegeven voor de stichting van het Vlaamsch-Belgisch Verbond, dat op 30 april 1917 in Den Haag werd opgericht. Bij deze gelegenheid ontwikkelde hij het zgn. Minimumprogramma, dat na de oorlog als leidraad voor de parlementaire actie van de katholieke Vlamingen heeft gediend.

Onmiddellijk na de oorlog was Van Cauwelaerts eerste belangrijke verwezenlijking de publikatie van 4 december 1918 af van het katholieke Vlaamsgezinde democratische dagblad De Standaard te Brussel, waarvan de administratie in handen kwam van Dr. Van de Perre († 1925) en de redactie aanvankelijk (naderhand M. Cordemans) door Van Cauwelaert werd waargenomen. Van Cauwelaert bleef voorzitter van de raad van beheer tot 1929, toen hij aftrad en met hem M. Cordemans als hoofdredacteur. Deze werd door Jan Boon opge-

volgd, en de krant kwam nu helemaal in handen van Gustaaf Sap, die reeds lang met Van Cauwelaert had samengewerkt. Er was echter tussen beiden een vete ontstaan die vooral in de jaren dertig aan de Vlaamse vleugel van de katholieke partij schade heeft berokkend.

Als dochterorgaan van De Standaard verscheen te Antwerpen De Morgenpost, tot de oprichting waarvan men was overgegaan wegens de reacties aldaar tegen het nieuwe stadsbestuur na de gemeenteraadsverkiezingen van 1921. Het cement van deze nieuwe Antwerpse coalitie was democratie en Vlaamsgezindheid. Op 22 juli 1921 trok een stoet van katholieke Vlamingen naar de Antwerpse middenstad en ontmoette er een socialistische optocht; gezamenlijk ging de menigte, met Van Cauwelaert en Huysmans voorop en tussen hen beiden Floris Prims, naar het centrum om hiermee te protesteren tegen de pogingen om tot een andere coalitie te komen. De liberale ministers hebben zich aanvankelijk, vanwege zijn flamingantische activiteit, verzet tegen de benoeming van Van Cauwelaert tot burgemeester. Zo gezien is dus diens benoeming alleen reeds een overwinning voor de V.B. Maar ook het eigenlijke burgemeesterschap moet van Vlaamsgezind standpunt uit worden gezien. Immers, geleidelijk aan was het belang van het economisch probleem in de V.B. toegenomen, en ook Van Cauwelaert heeft deze dimensie, vooral na de Eerste Wereldoorlog, in haar volle draagwijdte ingezien en gestimuleerd. In die zin moet men deze uitlating van de nieuwe burgemeester begrijpen: „Aan Antwerpen hangen tevens de schoonste verwachtingen van geheel ons herlevend Vlaamsche volk.”

Van Van Cauwelaerts economische belangstelling binnen de V.B. getuigen o.m. ook het programma van het zesde congres van de Katholieke Vlaamsche Landbond (1925), dat helemaal in het teken stond van de vernederlandsing van het economische leven; verder zijn jarenlange vriendschap en samenwerking met Lieven Gevaert, eerste voorzitter van het Vlaams Economisch Verbond; en zijn ministerschap met economische bevoegdheden in 1934-'35.

Behalve vanwege zijn verantwoordelijkheden in De Standaard en zijn burgemeesterschap is Van Cauwelaert in de periode tussen de beide oorlogen vooral van belang door zijn leiderschap in de Katholieke Vlaamsche Kamergroep en in de Katholieke Vlaamsche Landbond. In 1919 werd, voortgekomen uit het Vlaamsch-Belgisch Verbond, het Algemeen Vlaamsch Verbond gesticht. Hiervan maakte ook de onder leiding van Van Cauwelaert gereorganiseerde Katholieke Vlaamsche Landbond (KVL) deel uit; Van Cauwelaert was voorzitter van 1919 tot '25, toen hij door Bouweraerts werd opgevolgd, maar hij bleef ook daarna het voorzitterschap behouden van de jaarlijkse congressen. In de jaren twintig was hij de onbetwiste leider van de KVL, in de jaren dertig was dit minder het geval, niet alleen ten gevolge van het onvermijdelijke generatieconflict, doch ook vanwege de voortgang van de federalistische gedachte, waartegen Van Cauwelaert zich hardnekkig verzette. Om zijn ideeën tegen nieuwe tendensen te verdedigen stichtte hij eind 1935 het weekblad Elckerlyc, dat tot 1940 bleef verschijnen en waarin ruim zeventig bijdragen van zijn hand verschenen. In het parlement zelf is Van Cauwelaerts rol bij-

4/

geestheid als te eenvoudig en te gemakkelijk
heid voorgesteld. De essentieelste zaak van ons
Katholiek Remesing is de den school van ons volk
te volbrengen een inwendig herovername, van
welke dat volk zelf slechts een klein gering deel
aan de hand heeft en van het de welke het, als gevolg
van het zoof kinderwaardigheid complex dat
sich door die eeuw van achterstelling en
door een eeuw van verpaansing in zijn gemaak
heeft ontwikkeld, geen levendige behoefte heeft v.
voelt. De levensvernieuwing was niet mogelijk
zoolang ~~van~~ van ons hiet werd herovername
de ^{van} stikende laag van ~~vervalst en verpest~~ ^{Kultuur en christelijke}
aking, die ^{sedert} ~~in het jaar~~ 1830, den opblazi van ons eigen
herbaring heeft betekend, maar meer dan een op
~~levening~~ ~~dat officieel~~ werk van opreining kan
onze taalvergeving ~~aanvaardelijk~~ niet zijn en ik
heb steeds tegen den waer gewaarschuwd alsoof
met de taalvergeving onmiddellijk het nieuw leven
in zijn volle kracht en schoonheid zou van
voren trede.

zonder belangrijk geweest als voorzitter van de in 1921 opgerichte Katholieke Vlaamsche Kamer-groep en als leider van de zgn. minimalisten. Zijn eerste belangrijk naoorlogs optreden in de Kamer dateert van de Interpellatie van de Drie Van's (mei 1919), toen hij met A. van de Vyvere en A. van de Perre de taalmissstanden aan het front tijdens de afgelopen oorlog aanklaagde; bij deze gelegenheid werd hij bovendien ook van Franstalige zijde fel aangevallen om zijn Engels Memorandum van 1918. Bovenal is hij in de periode 1919-'39 nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van de nieuwe taalwetgeving, waardoor het Minimumprogramma in belangrijke mate werd verwezenlijkt. Dit alles ging gepaard met aanvallen van de zijde zowel der Franstaligen als, meer en heviger nog, van de Vlaams-nationalisten.

In 1920 dienden Van Cauwelaert e.a. een voorstel in tot vernederlandsing van de openbare besturen in Vlaanderen; na franskiljonse en Waalse oppositie en amenderingen, vooral in de senaat, bleef uiteindelijk slechts de verminkte wet van 1921 over. In dit jaar diende hij met zijn aanhangers opnieuw het voorstel van 1912 in ter vernederlandsing van de Gentse universiteit. Ook hierover ontstond veel gekrakeel en in 1923 kwam slechts een verminkte wet tot stand, waaraan de zgn. Nolf-universiteit haar ontstaan dankte. Zoals zo vaak, aanvaardde Van Cauwelaert ook ditmaal, om tactische en pragmatische redenen, dit compromis, liever dan uit radicalisme een gedeeltelijke verwezenlijking, die hij steeds als een vooruitgang beschouwde, te niet te doen. Opnieuw van Van Cauwelaert c.s. ging in juli 1926 een voorstel uit tot amnestie, opnieuw werd het geamendeerd en ten slotte door de regering in verzwakte vorm als ontwerp overgenomen en door het parlement eind 1928 goedgekeurd. Groot was, uiteraard, Van Cauwelaerts aandeel in de integrale vernederlandsing van de Gentse universiteit (1930), zoals hij ook als lid van de eerste Raad van Beheer van de Vlaamse Leergangen in Leuven de vernederlandsing aldaar bevorderde. Ook voor de taalwetten van 1932 voor het onderwijs, en vooral die voor de openbare besturen, die in hoofdzaak als zijn werk gold, zette hij zich volledig in. Voor de vader van het Minimumprogramma betekende de taalwetgeving van 1930-'32 een opmerkelijk succes. Maar verder dan deze „gelijkheid in rechte en in feite”, d.w.z. de weg opgaan van de door de nationalistena-gestreefde politieke autonomie of federalisme, wilde hij niet, zoals hij dit ook tijdens de Eerste Wereldoorlog had afgewezen. Voor de nationalistena-bleef hij een „bête noire” en omgekeerd werd door Van Cauwelaert toenadering tot het Vlaamsch Nationaal Verbond afgewezen. In de politiek der Vlaamsche Concentratie speelde Van Cauwelaert geen rol, en het Beginselackoord KVV-VNV van 1936 (z. aldaar) kwam volledig buiten hem om tot stand; het VNV was hem te anti-Belgisch en te anti-parlementair. Veeleer ging er in de latere jaren dertig van hem een zekere waardering naar het Verdinaso uit, dat toen zijn anti-belgicisme had laten varen en waarvan de Groot-Nederlandse gedachte verwant was met Van Cauwelaerts opvattingen over de verbondenheid der Nederlanden.

Als Antwerps burgemeester zocht hij in de uitbreiding van de Antwerpse haven niet alleen de voordelen voor Vlaanderen en België, maar hij

legde daarbij ook steeds denadruk op de zo noodzakelijke goede verstandhouding tussen Nederland en België. Ook na de verwerping door de Nederlandse Eerste Kamer in 1927 van het Nederlands-Belgisch Verdrag en van de plannen voor het Moerdijkkanaal bleef Van Cauwelaert promotor van economische samenwerking tussen Noord en Zuid, zoals hij dat ook steeds is geweest van één geheel cultureel domein en van gemeenschappelijke grensbeveiliging en gemeenschappelijk internationaal optreden.

In de hernieuwde actie voor ware amnestie, in 1937-'38, stond Van Cauwelaert duidelijk in het kamp van de voorstanders. Deze oud-advocaat van Lodewijk Dosfel hield op 20 mei 1937 in de Kamer een lange rede pro en in de grote amnestiebetoging van zondag 23 mei te Brussel liep hij voorop naast leden van alle andere partijen. Toen de benoeming van de nochtans geamnestieerde oud-activist dokter A. Martens in de pas opgerichte (november 1938) Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde op verzet van Franstaligen en liberalen stuitte en hierdoor grote onenigheid ontstond, stelde Van Cauwelaert met C. Huysmans het Manifest van Antwerpen op, waarin o.m. aan de Walen werd gevraagd de benoeming van dokter Martens als een Vlaamse aangelegenheid te erkennen. Behalve de genoemde Academie werd begin 1938 ook een nieuwe Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten gesticht; Van Cauwelaert, die sedert 1919 lid was van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde (Gent) en in 1938 bestuurslid, werd lid van de nieuwe academie en haar eerste voorzitter. Enkele weken later, op 21 april 1939, werd hij, en dit voor vijftien jaar, voorzitter van de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Op dat ogenblik was Van Cauwelaerts historische rol in de V.B. voltooid.

3. VISIE OP DE V.B. Het uiteindelijk doel van de V.B. is voor Van Cauwelaert onveranderd hetzelfde geweest: „ons volk te herstellen in zijn roem, in zijn recht, in zijn schoonheid, in zijn welvaart en in zijn ongeschonden persoonlijkheid” (1908); „het Vlaamsche volk, op stoffelijk en geestelijk gebied, tot de volle ontwikkeling van zijn aangeboren krachten en scheppingsmogelijkheden op te voeren” (1915); „wij willen een schoon en sterk Vlaamsch volk, dat weer een schitterende cultuur zou uitstralen als in verleden eeuwen, en op economisch gebied een naam zou hebben in den vreemde, een volk dat al zijn krachten kan ontwikkelen en dat door niets wordt tegengehouden in zijn groei naar omhoog” (1929). Terwijl deze doelstellingen door de meeste, zo niet alle, flaminganten kunnen worden onderschreven, is er minder eenstemmigheid als het op concretisering en actiemiddelen aankomt.

Binnen de V.B. heeft Van Cauwelaert vóór de Eerste Wereldoorlog, ondanks zijn jeugdige leeftijd, een groot gezag uitgeoefend en vooral bij de jongeren, althans de katholieke, een enorme aanhang voor zijn ideeën gevonden. Ofschoon van temperament vurig en radicaal, is hij in de breuk binnen de V.B. sedert de Eerste Wereldoorlog zowel om pragmatische als principiële redenen de radicale vleugel niet gevolgd, waardoor hij door haar als verrader van de Vlaamse zaak werd gebrandmerkt.

Herdenking in de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde van de vernederlandsing van de Gentse universiteit (1955).

Daar Van Cauwelaert de achteruitstelling en achterstand van de Vlamingen en de verlamming van hun intellectueel, artistiek, maatschappelijk en economisch leven aan taalmiskennen en verfranst regime toeschreef, werden door hem Vlaamse opgang en welstand aan taalerkenning en -gelijkheid verbonden. Vandaar de volstrekte noodzaak van taalbewustzijn en taalstrijd, om daardoor in Vlaanderen in de openbare besturen, het gerecht, het hele onderwijs taalhomogeniteit te bereiken. In die zin was de taal het leven zelf van een volk en werd vernederlandsing de kern van het zgn. Minimumprogramma. Om dit te bereiken waren ook taalwetgeving en politieke actie nodig. Toch legde Van Cauwelaert er de nadruk op dat politiek alleen maar hinderpalen kon wegnemen. De wedergeboorte van het Vlaamse volk was meer dan een taalkwestie en het maken van taalwetten. Naast vernederlandsing door taalstrijd was er ook de noodzaak van algehele vervlaamsing; hierbij ging het om een beschavingsstrijd, d.w.z. een strijd voor de culturele zelfstandigheid als volk. En deze strijd kon onmogelijk in parlement en regering uitgevochten worden.

De definitie van cultuur in Van Cauwelaerts cultuurflamingantisme is die van het leven zelf van een volk, en dit leven, deze cultuur dienden in Vlaanderen Vlaams te zijn. V.B. als vervlaamsing was dus iets anders en meer dan vernederlandsing. Als „werk van maatschappelijke rechtvaardigheid en van naastenliefde” was de V.B. een volksbeweging voor de zedelijke en stoffelijke verheffing van het volk; ze moest als werk der Vlamingen zelf het hele leven beheersen en zo een

Vlaamse macht teweegbrengen. De V.B. was een gedachten-, maar ook een belangengemeenschap: de Vlamingen moesten in het zakenleven hun macht uitbreiden en Vlaams kapitaal samentrekken, Vlaamse ambtenaren en beambten moesten eigen verenigingen stichten, Vlaamse scholen en zakenmensen moesten worden begunstigd, enz. Vlaams leven scheppen of vervlaamsen betekende dus dat bewuste Vlamingen in Vlaanderen alles zelf in handen namen. In deze beschavingsstrijd van en voor het hele volk werd ook bijzonder de nadruk gelegd op een eigen universiteit en eigen wetenschapsbeoefening. V.B. als vervlaamsing was voor Van Cauwelaert strijd voor een Vlaamse beschaving en een Vlaamse macht, strijd voor cultureel zelfbehoud en volkszelfstandigheid.

Voor de wedergeboorte en vrijmaking van het Vlaamse volk heeft Van Cauwelaert van meet af Vlaamse politieke zelfstandigheid of federalisme in België afgewezen. Volgens hem konden de doelstellingen van de V.B. worden verwezenlijkt zonder aan België's staatkundige eenheid enige afbreuk te doen. Niet de Belgische staatsstructuur werd als fout aangezien, maar de interpretatie ervan door een bepaalde groep. Politieke eenheid was iets heel anders dan taalkundig-culturele eenheid. Hij aanvaardde wel wat hij bestuurlijke aanpassing noemt, later verduidelijkt door het voorstel, sommige ministers Vlaamse en Waalse onderstaatssecretarissen ter zijde te stellen, waarmee logisch de gevolgen zouden worden getrokken „uit het onaantastbare natuurfeit dat Walen en Vlamingen twee eigene cultuurgroepen vormden”. Politieke autonomie of federalisme noemde hij nadelig voor de Vla-

mingen, die in de meerderheid waren, en beschouwde hij als opgeven van de Vlaamse Brusselaars; de formule werd afgewezen als een produkt van kleinmoedigheid en minderwaardigheidsgevoel. Het Vlaams-nationalisme was geen grondslag voor Vlaamsgezinde actie. Tegenover het extremisme als „kind van de haat” ijverde hij voor verwezenlijking van de doelstellingen van de V.B., voor zover politieke middelen werden aangewend, langs wegen van compromis en geleidelijk, en als werk van de Vlamingen uit alle partijen.

WERKEN: een volledige lijst op te geven van werken van Van Cauwelaert die van betekenis zijn voor of betrekking hebben op V.B., is zowel vanwege de hoeveelheid ervan als vanwege de verspreiding in talloze bladen en tijdschriften, een onmogelijke opgave. Een weliswaar onvolledig maar toch reeds zeer belangrijk bibliografisch overzicht van het hele oeuvre van Van Cauwelaert vindt men bij P. van Molle, *Frans Van Cauwelaert. Vriendenhulde bij zijn zeventigste verjaardag* (1950, p. 163-196) en *Het Belgisch Parlement. Le parlement belge 1894-1969* (1969, p. 331-333). Als keuze uit werken i.v.m. met V.B. stellen we voor, gerangschikt volgens het jaar van uitgave: *Een woordje over de Vlaamsche Beweging*, in *Stemmen onzer Eeuw* nr. 7 (1905); - *De Vlaamsche Beweging*, in *Stemmen onzer Eeuw*, nrs. 26, 27 en 29 (1905); - meerdere artikelen in *Hooger Leven* (8 december 1906 - 1 augustus '14); - *Verhandelingen en Voordrachten*, eerste reeks (1908); tweede reeks (1914); - *De Kern der Vlaamsche Beweging*, in *Ons Leven* (Kerstnummer 1908); - *Rodenbach en de Vlaamsche Beweging*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1909, p. 197-205); - meerdere artikelen in *Ons Volk Ontwaakt* (7 september 1911 - 11 juli '14); - meerdere artikelen in *De Vlaamsche Stem* (19 maart - 11 juli 1915); - talloze artikelen in *Vrij België* (augustus 1915 - november '18); - *Losse bladen over Staatskunde I. Vrij België*, in feite overdruk van artikelen in *De Vlaamsche Stem*, *De Beiaard* en *Vrij België* (1916); - *Frans Van Cauwelaert en de Taalkwestie in België* (tekst van het zgn. Engels Memorandum van begin 1918, uitgegeven door het Vlaams-Brussels sluikblad *De Vlaamsche Leeuw*, z.j.); - talloze artikelen in *De Standaard* (4 december 1918 - december '28); - meerdere artikelen in *De Haagsche Post* (18 oktober 1919 - 24 april '20); - *Brief aan Mgr. H. Rutten over den Vlaamschen strijd. Open brief aan Mgr. Rutten door Mr. Dr. Frans Van Cauwelaert* (1919); - *De Vlaamsche Interpellatie in het Parlement* (1919); - *Verhandelingen en Voordrachten. Een Keur* (1927, eerste uitgave; 1932, tweede uitgave); - vele artikelen in *Elckerlyc* (9 november 1935 - 23 maart '40); - *De Vlaamsche Beweging. België en de Gebondenheid der Nederlanden. Nieuwe Richtlijnen*, o.m. door F. van Cauwelaert (1938, p. 49-59); - *Rede* als eerste voorzitter van de Kon. Vl. Academie van België, in *Jaarboek 1938-1939* (p. 47-54); - *The Belgian Linguistic Question*, in *Belgium*, jg. 4, nr. 8 (september 1943); - *August Van Cauwelaert, de schrijver en zijn jeugd*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1945, p. 338-347); - *Herinneringen aan onzen gemeenschappelijken Vlaamschen strijd*, in *Bijlage van De Volksgazet* (23 mei 1946, gewijd aan C. Huysmans); - *Nederland en België op weg naar groter levensgemeenschap*, in *De Gids op maatschappelijk gebied*, jg. 38, nr. 15 (mei 1947, p. 347-363); - *Toespraak van Staatsminister Dr. Fr. Van Cauwelaert*, in *Ons Leven* (januari 1948, p. 5-12); - *Vlaamse jeugd en wetenschappelijk onderzoek*, in *Politica*, jg. 1 (1959, p. 1-8); - *Een eregroet aan de katholieke Vlaamse studentenbeweging*, in *Liber Amicorum Mter Jan Gruyters* (1957, p. 481-502); - *Het Nederlands als taal voor onze wetgeving erkend. Herinneringen aan het ontstaan van de wet van 18 April 1898 betreffende het gebruik van de Nederlandse taal bij de officiële bekendmakingen*, in *De Gelijkheidswet van 18 april 1898 en de vernederlandsing van onze wetgeving. Redevoeringen uitgesproken op de plechtige herdenkingszitting van de Klasse der Letteren op 17 oktober 1959* (Kon. Vl. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, z.j., p. 39-52); - *Hoe ik burgemeester van Antwerpen ben geworden*, in *Dietsche Warande en Belfort*, nr. 6 (1960, p. 387-394); - J. Florquin, *Frans van Cauwelaert*, in *Ten huize van...*, II (1964, p. 211-230); - *Uit het archief van Frans Van Cauwelaert. I Gedenkschriften over Vlaamse Beweging en Belgische Politiek 1895-1918*, met inleiding en aantekeningen door R. de Schryver (1971); - F. van Cauwelaert schreef onder de volgende pseudoniemen: Logica in *Ons Leven* (1908), F. de Zwarte in *De Gazet van Antwerpen* (1910-'12), E. Lemaigre en Spectator in *La Presse* (1909-) en Scheldeman in *De Standaard* (1919-).

LITERATUUR: *Frans Van Cauwelaert. Vriendenhulde bij zijn zeventigste verjaardag* (vijftien opstellen over F. van Cauwelaert) (1950); - *Parlementair jubileum Camilie Huysmans en Frans Van Cauwelaert. (. . .) Hulde van de Verenigde Kamers. 22 mei 1910 - 24 mei 1960*; - V. Leemans, *De leerjaren van Frans Van Cauwelaert*, in *Dietsche Warande en Belfort*, nr. 6 (1960, p. 395-403);

- H. Borginon, *Er had een andere Van Cauwelaert kunnen zijn*, in *De Maand* (mei 1962, p. 272-276); - M. Neirinck, *Frans Van Cauwelaerts burgemeesterschap. Briljante Doorbraak van de Democratie*, in *De Maand* (mei 1962, p. 276-282); - *Frans Van Cauwelaert. Een levensbeeld gevestigd op: persoonlijke getuigenissen en eigen werk*, door R. Roemans en H. van Assche, met een *In memoriam* door C. Huysmans en een *Inleiding* door K.C. Peeters (1963); - L. Tindemans, *Frans Van Cauwelaert en de Europese gedachte* (licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1967); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte*, IV (1965, p. 105-117 en passim); - H.J. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914/1939*, 4 dln. (1969); - A.W. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940* (1969, tweede uitgave); - R. de Schryver, *Frans Van Cauwelaert in zijn Gedenkschriften*, in *Dietsche Warande en Belfort*, nr. 6 (1972, p. 418-432); - R. de Schryver, *Frans Van Cauwelaerts visie op de Vlaamse Beweging*, in *Onze Alma Mater 1926*, nr. 2 (1972, p. 71-81).

REGINALD DE SCHRYVER